

СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ-СИМВОЛИ ОРНІТОНІМІВ В БІБЛІЙНОМУ ТЕКСТІ

У статті простежено функціонування біблійних лінгвістичних символів лексем голуб, орел, а також розглянуто їхні деривати в номінативних переносних значеннях, які реалізуються в межах різних синтаксичних конструкцій.

Ключові слова: символ, Біблія, синтаксична конструкція, деривати, ядро, периферія.

Необхідність дослідження символічної парадигми Біблії в лінгвістичному аспекті пояснюється передусім утвердженням української мови в царині сакрального, теоретичним обґрунтуванням її здатності вичерпно виражати високі духовні істини. Об'єктивація символів у біблійній картині світу дає змогу виявити їхні прагматичні, когнітологічні, архетипні, аксіологічні параметри, виокремлюючи при цьому національно-культурний зміст, його специфіку.

Поняття *символ* належить до метамов різних наук – логіки, математики, етнографії, психології, філології і лінгвістики, філософії, історії релігій, соціології, культурології. Це й зумовило різні дослідницькі підходи: філософський (О. Лосєв, М. Мамардашвілі, Ю. Сватко та ін.), міфологічний (праці Є. Мелетинського, У. Тернера та ін.), лінгвокультурологічний (В. Колесов, А. Потапенко, Н. Слухай, Ю. Степанов та ін.), лінгвістичний (О. Потебня, В. Кононенко, А. Мойсієнко та ін.), лінгвокогнітивний (О. Селіванова, С. Жаботинська, Ю. Главацька, А. Приходько та ін.) тощо.

Власне біблійні символи ми розглядатимемо в лінгвістичному аспекті з опертям на дані семіотики, філософії мови, когнітивної лінгвістики, культурології, на основі яких окреслюємо символ як полісемійний, багатоаспектний у смисловому вираженні предметно-поняттєвий образ, який знаходиться на межі різних систем координат, що взаємодіють між собою. У сучасному мовознавстві спостерігається синонімічне вживання термінів *символ*, *словесний символ*, *образ-символ*, що зумовило введення в науковий обіг терміна *словесний образ-символ*, який найповніше, на нашу думку, виражає сутність символу в лінгвістичному аспекті.

Окремі аспекти вивчення біблійної символіки знаходимо в працях З. Лановик [3], Л. Шевченко [6], Н. Швидкої [5], О. Решетняк [4], І. Дмитрів [2] та ін. У монографії Зоряни Лановик «Hermeuticā Sakra» розглянуто еволюцію біблійної герменевтики, проаналізовано структурно-текстову та художньо-образну природу Біблії, окреслено контекстуальні, інтертекстуальні та екстра-текстуальні принципи аналізу Біблії, виокремлено її жанрові, художньо-поетичні та стилістичні особливості. Для нас особливо важливим є

аналіз авторкою метатекстуальних парадигм Біблії (архетипної, символічної, алегоричної, типологічної) та принципів їх інтерпретації[3], які частково використовуватимемо в наших студіях. Л. Шевченко досліджує біблійну символіку в лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному аспектах, що є суголосним до окресленої нами тематики[6]. Проблемі усвідомлення ролі біблійних символів як одного із засобів створення архетипної символіки біблійної апокаліптичної картини світу прив'язана стаття О. Решетняк «Бібліоніми як один із засобів створення архетипної символіки апокаліптичної біблійної образності». У цій науковій розвідці окреслено межі сакральних понять Єрусалим та Новий Єрусалим; репрезентовано архетипну парадигму, марковану лексемами з позитивною й негативною конотацією[4]. Біблійний символ як компонент фразеологічної одиниці розглянуто Н. Швидкою. Дослідниця аналізує процес формування внутрішньої форми, смислове навантаження образно-символічної структури компонентів фразем як маркерів культурної конотації, а також семантичні процеси, що відбувалися в процесі формування архетипної символіки в українській мовній картині світу[5].

І. Дмитрів досліджує особливості інтерпретації християнських символів, мотивів та образів у поетичній творчості українських католицьких письменників-“логосівців” та Богдана-Ігоря Антонича, аналізує символічні образи Ісуса Христа, Богоматері, ангелів за принципами біблійної герменевтики, тлумачить символічні вияви поняття *святості*, подає характеристику образів у творчості згаданих поетів[2]. Однак системного дослідження функціонування символу в біблійному тексті в суто лінгвістичному аспекті досі немає, що й зумовило предмет наших зацікавлень.

У циклі статей ми простежуємо лінгвістичну специфіку біблійної символіки.

Мета статті – аналіз мовних засобів вираження словесних образів-символів *голуба*, *орла* в біблійному тексті.

Лексема *голуб* у біблійному тексті вживається зі значеннями «чистий птах за Мойсеевим законом»: «І знайшов Він, що продавали у храмі волів, і овець, і голубів, та сиділи міняльники* (Іван. 2: 14) (Тут і далі покликання на: Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту (пер. проф. Івана Огієнка). – К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.). Чисті тварини використовували для їжі, нечисті ж – заборонялось споживати. Про це детально сказано в Старому Заповіті в Книзі Левитів (11: 1-47). Цього птаха

приносили в жертву. В українському перекладі Біблії І. Огієнка – *голубенята, пташеня голубине*: Він же промовив до нього: «Візьми трилітнє теля, і трилітню козу, і трилітнього барана, і горлицю, і *пташеня голубине*» (Бут. 15: 9); «А якщо цілопалення його жертва для Господа з птаства, то нехай з горлиць або з *голубенят* принесе жертву свою» (Лев. 1: 14). На назву *пташеня голубине* натрапляємо лише один раз у біблійному тексті, у решті випадків (а їх декілька десятків) вжито назву *голубенята*. До речі, у Біблії вживання назви дорослого і недорослого птаха в одному контексті є не таким частим («І пташка знаходить домівку, і кубло собі *ластівка*, де кладе *пташенята* свої, при жертівниках Твоїх, Господи Саваоте, Царю мій і Боже мій!» (Пс.83:4)), але стилістично доречним, на відміну від аналітичної назви – *пташеня голубине*. У Біблії знаходимо похідне утворення *голубник*, яке вжито один раз: «Хто вони, що летять, як та хмара, і немов голуби до своїх *голубників?*» (Іс.60:8).

Синонімічним корелятом лексеми *голуб* є слово *горлиця* (дикий голуб), яке вжито в Біблії переважно у прямому значенні. Згаданого птаха теж приносили в жертву, цю жертву давали на вибір – голубами або горлицями: «А коли рука її не спроможеться на ягня, то візьме вона *дві горлиці* а бодвоє *голубенят*, одне на цілопалення й одне на жертву за гріх, й очистить її священник, і вона стане чиста» (Лев.12:8). Номінативне поєднання *голос горлиці* символізує прихід весни: «Показались квітки на землі, пора соловейка настала, і *голос горлиці* в нашому краї лунає!» (Пісн.2:12). Демінутив від цього знакового утворення *горличата* зафіксовано один раз: «І щоб жертву скласти, як у Законі Господньому сказано, пару *горличат* або двоє *голубенят*» (Лук.2:24).

Серед похідних утворень виділимо також прикметник *голубиний* (який має стосунок до голуба): «І був великий голод у Самарії. І ось ті облягали їх, а осляча голова коштувала вісімдесят шеклів срібла, а чвертка каву *голубино*го помету п'ять шеклів срібла» (2 Цар. 6: 25). Для згаданого слова характерне й переносне вживання: «Яка ти прекрасна, моя ти подруженько, яка ти хороша! Твої очі немов *голубині*» (Пісн. 1: 15).

У Біблії послідовно вжито лексеми *голуб* і *голубка* у прямому значенні: «І сказав продавцям *голубів*: Заберіть оце звідси, і не робіть із дому Отця Мого дому торгового!» (Іван. 2: 16); «І послав він від себе *голубку*, щоб побачити, чи не спала вода з-над землі» (Бут. 8: 8). В останньому реченні не у всіх перекладах вживається слово *голубка*, у багатьох на цьому місці слово *голуб*.

Образний потенціал лінгвістичного символу «голуб» реалізується складними синтаксичними конструкціями, порівняльними зворотами, позна-

чаючи: **антропоморфність** – «*Голубко* моя у розщілинах скельних, у бескіднім сховку, дай побачити мені твоє личко, дай почути мені голосок твій, бо голос твій милий, а личко твоє уродливе!» (Пісн. 2: 14), **красу**– «Яка ти прекрасна, моя ти подруженько, яка ти хороша! Твої оченятка, *немов ті голубки*, глядять з-за серпанку твого! Твої коси немов стадо кіз, що хвилями сходять з гори Гілеадської!» (Пісн. 4: 1), **чистоту** – «Його очі *немов голубки над джерелами водними*, у молоці повимивані, що над повним струмком посідали!» (Пісн. 5: 12), **простакуватість** – «А Єфрем став, як *голуб, нерозумний, немудрий*: закликають в Єгипет, а йдуть в Асирію» (Ос. 7: 11), **безодню** – «Покиньте міста, й пробувайте на скелі, мешканці Моава, і будьте, *немов та голубка, що над краєм безодні гніздиться!*» (Єр. 48: 28), **страх** – «Вони прийдуть в тремтінні, як птах із Єгипту, і як *голуб із краю Ашшура*, і Я посаджу їх по їхніх домах, говорить Господь» (Ос. 11: 11), **невинність** – «Оце посилаю Я вас, як овець між вовки. Будьте ж мудрі, як змії, і невинні, як *голубки*» (Матв. 10: 16), **Божого Духа** – «І охристівшись Ісус, зараз вийшов із води. І ось небо розкрилось, і побачив Іван Духа Божого, що спускався як *голуб*, і сховався на Нього» (Матв. 3: 16), **кінець потопу** – «І голубка вернула до нього вечірнього часу, і ось у неї в дзюбку лист оливковий зірваний. І довідався Ной, що спала вода з-над землі» (Бут. 8: 11).

Голуби надзвичайно віддані один одному: коли один з них відлітає або помирає, то інші, що залишилися на місці, ніби оплакують свою втрату тужливим **воркуванням, голосінням** (пор.: «Пищу я, мов *ластівка* чи журавель, *воркочу, мов той голуб*; заниділи очі мої, визираючи до високости... Господи, причавлений я, поручися за мене!» (Іс. 38: 14), «І постановлено: буде оголена, відведеться в полон, а *рабині її голоситимуть, мов ті голубки*, що воркують на персах своїх» (Наум. 2: 8). У тексті Біблії натрапляємо й на інші образні значення, пов'язані з воркотанням голубів: **спокути** – «І врятовані з них повтікають, і будуть на горах, *немов голуби із долин, всі будуть стогнати*, кожен за гріх свій...» (Єз. 7: 16), **безнадії** – «Усі ми ревемо, як ведмеді, і *мов голуби ті постійно воркочемо*, чекаємо права й немає, спасіння й від нас віддалилось воно» (Іс. 59: 11).

Лексема *голуб, голубка* в біблійному тексті виражають в основному переносні образні значення сакрального виміру (Боже заступництво, Святий Дух) та профанного.

Ядро лінгвістичного символу *орел* у Біблії реалізовано прямим значенням «хижий птах, нечистий за законом Мойсеєвим»: «А з птаства будете брідитися оцього, не будете їх їсти, гидота вони: *орла*, грифа й морського орла» (Лев.11:13).

Асоціативне поле цього лінгвістичного символу репрезентують ад'єктиви, позначаючи **розмір**: великий, великокрилий, **локус**: піднебесний, **кількість**: густоперий, **швидкість**: прудкий, швидкий.

Образний рівень також представлений переносними значеннями деривата *орлиний*: **розміру** – «Тієї хвилини виконалося це слово над Навуходоносором, і він був відлучений від людей, і їв траву, як воли, і його тіло зрошувалося з небесної роси, аж його волос став великий, як пір'я орлине, а його пазурі як у птахів» (Дан.4:30), **звіра** – «І чотири великі звірі піднялися з моря, різні один від одного. Передній був, як лев, а крила в нього орлині. Я бачив, аж ось були вирвані йому крила, і він був піднятий від землі, і поставлений на ноги, як людина, і серце людське було йому дане» (Дан 7: 3-4), **шляху** – «Три речі оці дивовижні для мене, і чотири, яких я не знаю: *дорога орлина в повітрі*, дорога зміїна на скелі, корабельна дорога в середині моря, і дорога мужчини при дівчині!...» (Пр 30:18-19), **гострозорості** – «Стежка туди не знає її хижий птах, її око орлине не бачило» (Йов.28:7).

Найбільшою мірою переносні значення лінгвістичного символу *орел* експлікуються порівняльними конструкціями у структурі складного речення. Ці образні значення символізують **стрімкість**, **швидкість**, **силу**: «проминули, немов ті човни очеретяні, *мов орел*, що несеться на здобич...» (Йов.9:26), «І від пантер його коні швидші, і від вовків вечерових лютіші. Розлетяться його верхівці, а їздіці його здалека прийдуть, вони будуть летіти, *неначе орел*, що на їжу поспішає» (Ав.1:8), «Господь нанесе на тебе народ іздалека, з кінця землі, так, як *летить орел*, народ, що мови його ти не розумієш» (Повт.28:49), «Ось підійметься він, як *орел*, і літатиме, й крила свої над Боцрою розгорне: і стане серце хоробрих едомлян в той день, немов серце жони-породіллі...» (Єр.49:22), «А ті, хто надію складає на Господа, силу відновлять, крила піднімуть, *немов ті орли*, будуть бігати і не потомляться, будуть ходити і не помучаться!» (Іс.40:31). В останньому реченні йдеться не лише про силу як фізичну якість орла, а про життєдайну силу загалом. Як стверджують джерела, орел має здатність оновлювати пір'я на своїх крилах у старості, отримуючи в такий спосіб нову життєдайну силу. Про це також йдеться в псалмах Давидових («Він бажання твоє насичає добром, відновиться, *мов той орел*, твоя юність!») (Пс.102:5).

Поряд з тим лексема *орел* виражає й людські слабкості: **мізерність**, **гординю** («Не мордуйся, щоб мати багатство, відступися від думки своєї про це, свої очі ти звернеш на нього, й нема вже його: бо конче змайструє воно собі крила, і

полетить, *мов орел той*, до неба...» (Пр. 23:4-5), «Страхиття твої обманило тебе й гордість серця твого, тебе, що в розцілинах скелі живеш, що високих підгірків тримаєшся. Та коли б ти кубло свої й високо звив, *мов орел*, то й ізвідти Я скину тебе, промовляє Господь» (Єр.49:16).

У структурі багатокомпонентних речень вибудовуються образно-символічні значення: **небесної сили** – «І бачив, і чув я одного *орла*, що летів серед неба і кликав гучним голосом: Горе, горе, горе тим, хто живе на землі, від голосів сурмових позоставилих трьох Анголів, що мають сурмити!...» (Об.8:13), **Божого заступництва** – «Знайшов Він його на пустинній землі та в степу завивання пустельних гієн, та й його оточив, уважав Він за ним, зберігав Він його, як зніцію оту свого ока. Як гніздо своє будить *орел*, як ширяє він понад своїми малятами, крила свої простягає, бере їх, та носить їх він на рамені крилатім своїм» (Повт.32:10-11).

Отже, лексема *голуб*, *голубка* у біблійному тексті виражають в основному переносні образні значення сакрального змісту (Боже заступництво, Святий Дух) та профанного. Лексема ж *орел* об'єктивує фізичні якості (сили, швидкості, стрімкості), людські слабкості (мізерність, гординю), сферу сакрального (Царство Боже, Боже заступництво).

Перспективи подальших досліджень убачаємо в системному дослідженні інших словесних образів – символів зоонімів.

Література

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту (переклад проф. І. Огієнка). – К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.
2. Дмитрів І. І. Християнська символіка у поезії католицьких письменників Західної України міжвоєнного періоду ХХ століття : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / І. І. Дмитрів ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2007. – 20 с.
3. Лановик З. HermeneuticaSakra / Зоряна Лановик. – Тернопіль : Ред.-вид. відділ Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка, 2006. – 587 с.
4. Решетняк О. О. Бібліоніми як один із засобів створення архетипної символіки апокаліптичної біблійної образності О. О. Решетняк // Science and Education New Dimension. – Phylology. – Vol. 4. – 2013. – S. 84–86.
5. Швидка Н. В. Структурно-семантична організація біблійного фразеологізму СОДОМ І ГОМОРРА // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. праць / за ред. Попової І. С. – Дніпропетровськ, 2013. – Вип. 13. – С. 91–99.
6. Шевченко М. Біблійна символіка: лінгвіс-

тичний аспект / М. Шевченко // Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/c>.

*В статті просліджено функціонування біблійського лінгвістического символу лексем **голуб**, **орел**, а також розглянуті їх деривати в прямих і переносних значеннях, які реалізуються в межах різних синтаксических конструкцій.*

Ключевые слова: *символ, Библия, синтаксическая конструкция, дериват, ядро, периферия.*

In the article the functioning of biblical symbols of the eagle and the dove in the linguistic aspect is investigated; their derivatives in the nominative and figurative meanings that are realized within the nominal and verbal combinations and various syntactical constructions are examined.

Key words: *symbol, the Bible, syntactical construction, derivatives, nucleus, periphery.*